

MEGJEGYZÉSEK A BIRTOK ELIDEGENÍTHETŐSÉGÉHEZ

ELEKFI LÁSZLÓ

Schirm Anita (2005) igen gondosan körüljárta az *-ú/ű (-jú/-jű)* és az *-s* képzős melléknevek egymáshoz viszonyított használatának kérdéseit. Kiefer (2000: 201–3) fejtegetésére hivatkozva fogadja el megkülönböztető jegyül azt, hogy a birtok elidegeníthetetlen része-e a birtokosnak. Nem tartja célszerűnek Kálmán Béla (1983) szóhasználatát a fogalompár megjelölésére („szerves és szervesetlen kapcsolat”).

Magam is nyilatkoztam ebben a kérdésben: Elekfi (1988: 44). Tanulmányomnak második fejezetében az *-ú/ű* képzős melléknevet röviden birtokmelléknevként neveztem. Az ehhez fűzött 4) jegyzetben én is hivatkoztam Kálmán Béla írására, aki Creissels (1977) francia „aliénable – inaliénable” kifejezéseit fordította magyarra, de helyettük inkább a „szerves” és a „szervesetlen” birtokfajtákat különbözteti meg.

Szerintem egyik szópár sem fejezi ki a különbség lényegét, mert az nem a dolgok viszonyában, hanem a tudatban van. A megkülönböztetés valódi okát Brassainak (1888: 28) kommunikációközpontú és Kiefernek (1983. 297) rejtett állításokat elemző alapelvei szerint az előfeltevések közt kell keresnünk. Amihez *-ú/-ű* képzőt teszek, annak birtoklását természetesnek tartom, és eleve fölteszem a hallgatóról, hogy ő is tudja és magától értődőnek tartja, hogy az a dolog a rá következő főnévvel jelöltnek a birtoka vagy része: *görbe lábú asztal* (természetes, hogy az asztalnak van lába), *egy nyelvű szótár* (hiszen minden szótár valamilyen nyelven tartalmaz szavakat). Ha azonban azt mondom: *piros csizmás lány*, ezzel azt is közlöm (rejtve), hogy a lányon csizma van. (Nem minden lányon van csizma.) Kettősségek, esetleg ingadozások olyankor vannak, amikor a hozzátartozás nem tekinthető kötelező előfeltevésnek. A beszélő vagy fölteszi a hallgatóról a birtoklás ismeretét (*piros ruhájú lány*), vagy nem (*piros ruhás lány*). Az előbbi jelzős szerkezetben csak egy állítás rejlik: 'A lányon piros ruha van', az utóbbiban kettő: 'A lányon ruha van, és ez a ruha piros'.

Ennek a különbségnek a legcélszerűbb elnevezésén még gondolkozni kell.

HIVATKOZÁSOK

- Brassai Sámuel 1888: Szórend és accentus, *Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből* 14/9. 1–60.
- Creissels, Denis 1977: Note sur la distinction aliénable – inaliénable dans l'expression de la possession en Hongrois, *Études Finno-Ougriennes* 12, 151–67.
- Elekfi László 1988: Magyar szavak ragozási paradigmái és a ragozási szótár, *Műhelymunkák a nyelvészet és társtudományai köréből* IV, 1988. augusztus, Budapest, 41–70.

- Kálmán Béla 1983: A szerves és szervesen kapcsolat egyik nyelvi kifejezése az ugor nyelvekben, in Bereczki Gábor–Domokos Péter szerk.: *Uralisztikai tanulmányok*, Budapest, 193–200.
- Kiefer Ferenc 1983: *Az előfeltevések elmélete*, Budapest, Akadémiai.
- Kiefer Ferenc [2000]: *Jelentésmélete*, Budapest, Corvina.
- Schirm Anita 2005: Az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen birtoklás kifejezés módjairól, *Nyelvtudomány I*, 145–69.